

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. Иван Маразов, д.н.

На дисертацията за присъждане на образователна и научна степен „доктор“
„Оръжията като вотивен дар в Тракия и съседните култури I хил. пр. Хр.“

представена за вътрешно обсъждане от **Калоян Петков**

с научен ръководител проф. Тотко Стоянов.

Изборът на темата за дисертацията е амбициозен: той предполага не само добро познаване на огромния материал и научната литература, свързана с него, но и опит за теоретично осмисляне, тъй като става дума за ритуал и за символ. От друга страна, както всички знаем, писмената база за Тракия е ограничена и пълна с лакуни. Така че основно хипотезата трябва да се гради върху анализа на археологическия материал. Материалът е напълно достатъчен, за да послужи като основа за докторска дисертация.

Радостно е, че в този труд е направен успешен опит да се представи от нов аспект символичната функция на оръжията – в ролята им на вотиви и на получили нов смисъл предмети. Това предполага създаването на база-данни на местата, в които оръжията проявяват тази функция. Поставането на оръжията в широкия контекст на средиземноморската, келтската и германската култура има функцията не само на откриване на сравнителен материал, но и на подсказване на отговори на въпроси от тракийския компендиум. Това разширява обхвата на темата и придава на изводите по-голяма и по-убедителна достоверност.

Структурата на работата е логично построена и това е особено важно, тъй като темата е многоаспектна както в материално, така и в географско отношение. Много правилно още в началото авторът уговаря (макар и некратко) смисъла, който той влага в основните работни понятия, използвани в дисертацията.

Прегледът на различните теми в работата е изчерпателен. Историографията на изследванията за оръжията в Тракия и Европа е подробна и богата. Това

доказва задълбочената работа на дисертанта с научната литература. След като представя символиката на оръжието в древна Тракия (във вотиви и погребения), К. Петков започва обширен преглед на променените функции на оръжието в Гърция и Европа.

Археологическият материал е ситематизиран според произхода, състоянието, вида му и винаги хронологично, което прави изградената картина исторически обективна и прегледна.

Подробно са описани различните форми на символизация на оръжието: във вид на трофей, на ритуално убиване, на знаци на властта.

Използването на оръжието в неговия символичен смисъл е правилно разгледано върху археологическия материал от Европа: в изследването на тези проблеми в европейската научна литература се появиха множество трудове. Набелязаните общи черти и разлики помагат да се разбере спецификата на тази роля на предметите от въоръжението и в тракийска среда.

За да се разкрие символичната стойност на обредната трансформация на функцията на оръжието, е необходимо да се уточнят местата, в които са открити такива примери. Тези ритуални топоси са точно обозначени и това разкрива символиката на самите предмети, намерени в тях, по-убедително. Ритуалното депониране, естествено, е най-характерно за Тракия.

Именно този последователен подход на хронологичен и контекстуален преглед на дадена тема е от особено познавателно значение, но и дава база на читателя за анализа на тракийските данни.

Ритуалното убиване на оръжия е важна тема в рамките на дисертацията. Важно е да се изгради хипотеза за огъването или начупването на оръжието (главно на мечове, т.е. оръжието за близък бой, което най-точно определя качествата на воина), когато се полагат в погребения. Авторът правилно разглежда тази практика в контекста на ритуалното лишаване на предмети от тяхната утилитарна употреба (срв. с преобръщането или натрошаването на вещи в погребенията или в някои ритуални практики – напр. т.нар. ритуални ями).

Още в „Илиада“ битката за тялото на убития воин е свързана с две неща: да не се допусне той да остане без погребение и да не отнемат доспехите му. Всъщност и Хектор завладял доспехите на Ахил, след като убил Патрокъл, който ги бил облякъл, за да го помислят троянците за Ахил. Защото доспехът е социалното тяло на воина. Това нагледно се доказва от честото изобразяване на доспехи в апулийската погребална вазопис и в живописата от етруски, македонски и тракийски гробници. В изобразителните текстове главно от архаическата епоха много често се среща с този сюжет. „Произходът на думата „трофей“ (*τρόπαιον/trophaeum*) идва от глагола *tropein* (на гръцки да обърна)“, пояснява К. Петков. Би могло да се постави въпросът дали още на етимологично равнище терминът смислово не е свързан със символичното „преобръщане“ на функцията на оръжието в даден ритуален контекст: „събличане“ на победения воин и „обличане“ на дървото с неговите доспехи. Обредът много често използва това действие (например при събличане и обличане в „нови дрехи“ не само на участниците в ритуала, но и на статуи). Всъщност, метопите на Партенона представляват „трофей“, тъй като предават метафорично, чрез митологични прецеденти, победата над персите. Те също са образец на пропагандно изкуство, още повече че са поставени в място с изключително повишена сакралност. Същото може да се твърди и за изображенията на трофеи върху монети – това е най-важното средство за комуникация, а значи – и за идеологическа пропаганда.

Верен на историческия си подход, К. Петков предлага да обясним появата на практиката на ритуално убиване на оръжия в Тракия с влияния от Север. Без да отричам тази диахронна възможност, бих помислил и за синхронна – защото тази ритуална практика се среща не само през древността, но и в етнографията. Етноложките данни, вероятно, биха подсказали още по-конкретизиращо (макар и ретроспективно) обяснение на древните примери.

Има един интересен момент в погребването на оръжия: през втората половина на 4 в. в. пр. Хр. понякога в гробовете срещахме предмети на защитно въоръжение от 5 в. пр. Хр. Това също е проблем на символизация на оръжието. Както и изработване на бронзови оръжия с чисто символично значение през 3 в. пр. Хр. (особено у келтите) или за оръжия от злато или сребро (Дъбене, Бесарабското съкровище).

Знаците на властта, инсигниите, сред които особено място заемат оръжията, също биха могли да се включат сред символичните превъплъщения на този тип вещи. Защото те много често имат божествен произход. До си спомним за златните дарове на Хестия/ Табити, паднали в пламъци от небето, сред които има и секира – едно от основните оръжия на скитите. К. Петков правилно подчертава тяхната функция на божествен избор, както и съхраняването им в качеството на „вотиви“ при царското огнище. Нали и овчарската гега на Ромул била съхранявана като „вотив“.

След като сравнява състава на гробните дарове в Гърция и „варварските“ страни, авторът прави верния социологически извод за разликите между тях: „Може би причината за това се корени в различните социални модели – ограничената власт на аристокрацията в условията на полиса в Гърция, от една страна, и мощният монархически модел на управление в Тракия, Македония и други съседни култури, от друга“.

К. Петков привлича като изворов материал и доста иконографски данни, илюстриращи символичната функция на оръжията, но главно изображения на трофеи в ранната вазопис, както и върху елинистически и римски монети и релефи. По-нататък работата би могла да се разшири именно в посока на изобразителните извори, както от Тракия, така и от съседните страни.

Каталогът, със съставянето на който вероятно е започнала работата над темата на дисертацията, е изчерпателен и допълва с конкретни описания анализите и изводите в текста в основната част на дисертацията.

Библиографията впечатлява.

Прегледността на изводите се повишава от таблиците с диаграми и карти. А приложенията в края на дисертацията помагат на читателя да прецени в кои европейски региони символизиращите практики са най-популярни.

Авторефератът отразява основните теми на работата и изводите, направени в нея. Посочените приноси отговарят на стойността на труда.

Приносните моменти в тази дисертация са много:

- Самото поставяне на темата разширява рамките на археологическото изследване

- Събирането и обработването на материала
- Контекстуализирането на обредните практики с оръжия в Тракия сред огромния материал от Европа и Гърция
- Търсенето на символичните стойности на тези практики винаги в сравнение с признаците от материала и практиките в околния свят

Пред нас е труд, който не само поставя темата, но и в голяма степен очертава основните линии на изследване по-нататък, пред нас е специалист, който е вече завършен изследовател и заслужава нашето уважение.

Позволявам си да предложа на уважаваното жури да приеме с висока оценка представения от Калоян Петков дисертационен труд.

7 май 2023

Очуша

С уважение:

(проф. Иван Маразов, д.н.)